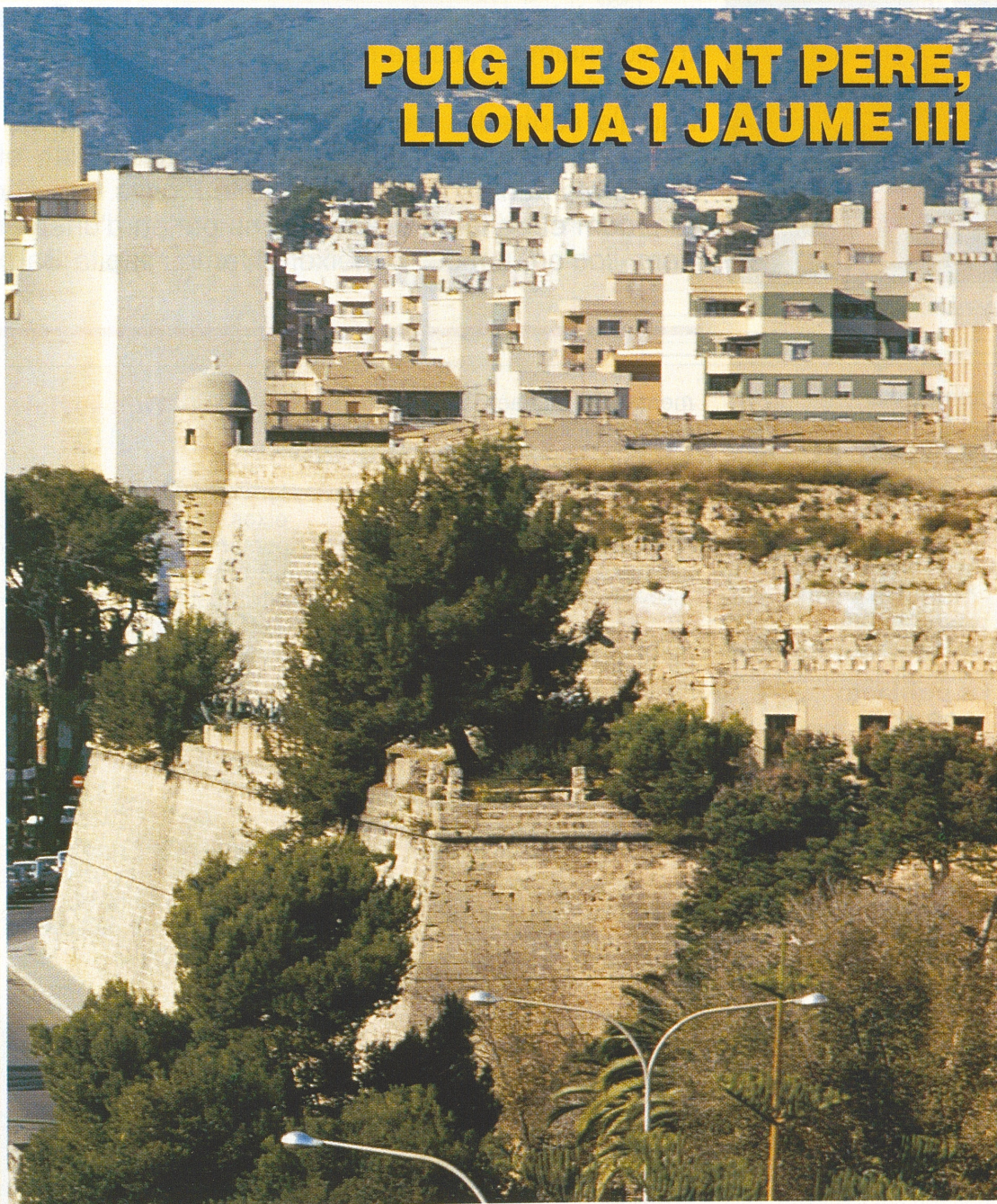

*E*ls Barris de *P*alma

Revisió del Pla general d'ordenació urbana i d'actuacions urbanístiques

Número 7 • 1995

Promomallorca

Baluard de Sant Pere

En aquesta ocasió ens referirem a tres barris diferents, amb característiques morfològiques, socials i històriques prou distintes. El ciutadà actual pot tenir la impressió que Jaume III, la Llonja i el Puig de Sant Pere formen una unitat, pel fet que es localitzen al mateix indret de la ciutat. El primer, si se l'identifica amb el carrer que du el seu nom, és relativament modern, ja que es creà amb la reforma urbana de Gabriel Alomar. Això no obstant, comprèn també alguns dels carrers que el circumden. Quant a la Llonja i el Puig de Sant Pere, tenen una tradició i una història vinculades a la vida portuària de Palma. Foren tradicionalment lloc de mercadeig, d'esbarjo per a visitants, mercaders i mariners que s'hostatjaven i convivia en aquella contrada, prop del port on atracaven els vaixells. Els edificis de la Llonja i del Consolat de Mar, els monuments als homes de la mar i els topònims que encara resten, com el de les drassanes, ens parlen d'uns barris mariners, lloc on, a més, va néixer el famós capità Barceló.

La població 99-101

Una de les característiques dels barris del nucli històric de Palma és l'envelliment dels habitants. A partir de les dades de 1992 i 1993, es pot constatar quina és la composició i el tarenà de la població en els tres barris esmentats.

Una zona pilot en rehabilitació 102-104

Des de 1979, el barri del Puig de Sant Pere és objecte d'un profund pla de rehabilitació que, ara amb la revisió del Pla general d'ordenació urbana, es veurà potenciat i incre-

mentat. Hi destaca sobretot el pla de rehabilitació d'habitatges.

Plànol Puig de Sant Pere 105

Aspectes històrics 106-107

La història d'aquests barris té un caràcter eminentment mariner, però també defensiu, des del moment que estan determinats pel baluard. Un dels eixos d'identitat al llarg del temps n'ha estat la parròquia de Santa Creu, una de les cinc parròquies medievals de Palma.

Les barriades més marineres de Palma 108-109

Sens dubte l'obra més emblemàtica és la Llonja, obra de Guillem Sagrera, peça cabdal del gòtic civil. Això no obstant, hi ha una riquesa patrimonial prou abundant, tal i com es posa de relleu en el catàleg que es publica.

Vida social 110

La vida religiosa ha estat un dels eixos de la vida social dels barris esmentats, però no podem deixar de banda el fet que la Llonja ja havia estat en segles anteriors lloc d'oci ciutadà, tot i que possiblement aquest fet té poc a veure amb l'auge que ha adquirit la zona els darrers anys.

Associacionisme 111

En aquestes pàgines farem un repàs a les principals associacions del Puig de Sant Pere, on destaca la de veïns i la dedicada a la rehabilitació del barri.

LA POBLACIO

Els barris del Puig de Sant Pere, la Llotja i Jaume III configuren una part important del casc antic de Palma. Els dos primers foren barris litorals dins el recinte de les murades, com així ho testimonia la presència del baluard de Sant Pere.

La fossa de la murada, llit artificial de la Riera des del segle XVII, és el límit per ponent entre aquest sector de la ciutat i els barris del Jonquet i Santa Catalina. Pel nord limiten amb el Camp d'en Serralta i la Plaça dels Patins i per llevant amb una altra part important del casc antic de Palma, formada pels barris de Sant Jaume, Sant Nicolau i la Seu.

Tot i la seva continuïtat geogràfica, els tres barris presenten importants diferències, tant morfològiques com socio-demogràfiques, degudes a la seva pròpia evolució històrica i urbana.

La població total del conjunt és de 4.698 habitants, que representen tan sols un 1,59% de la població de Palma. Aquests habitants es distribueixen d'una forma irregular, així el Puig de Sant

Pere, que és el menys poblat, té 417 habitants, 199 dels quals són homes (el 47,72%) i 218, dones (el 52,27%; el barri de la Llotja té 1.747 habitants, amb 857 homes (49,05%) i 890 dones (50,95%), i finalment el barri que té més habitants és el de Jaume III, amb 2.534, 1.142 dels quals (45,06%) són homes i 1.392 (45,94%), dones.

L'estructura de la població per edat i sexe

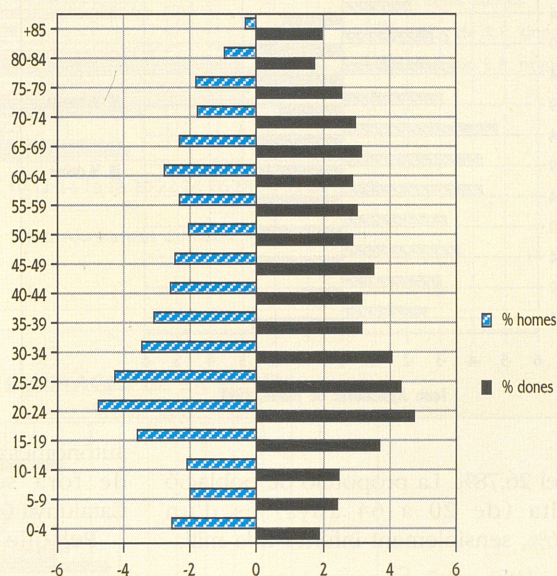
La distribució de la població per sexes i grups d'edat dels tres barris evidencia que l'envelliment és la característica comú del conjunt analitzat. Aquest fet és palès en els percentatges de població major

de 65 anys, que es troben en tots els casos per damunt de la mitjana de Palma.

En el cas de la població jove, tan sols el barri del Puig de Sant Pere té un tant per cent més elevat que el de la ciutat.

Per grups d'edat, la població jove (de 0 a 19 anys) suposa el 26,62%, percentatge molt semblant al de Palma, que és del 26,78%. La proporció de població adulta (de 19 a 64 anys) és d'un 53,65%, lleugerament inferior a la mitjana de Palma, que és d'un 59,76%. En canvi, la població vella (més de 65 anys) del Puig de

PIRÀMIDE D'EDAT DE JAUME III

Font: Ajuntament de Palma, 1993

Sant Pere representa el 19,73%, xifra superior a la de Palma que és del 13,46%.

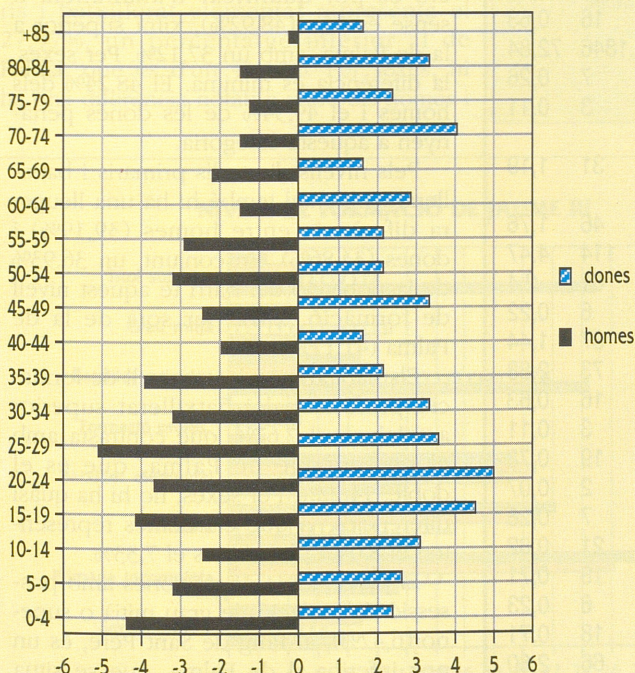
De la piràmide de població de Jaume III destaca la progressiva reducció dels grups més joves, entre 0 i 19 anys, cosa que reflecteix l'envelliment del barri. Malgrat tot, es pot apreciar una recuperació pel que fa als homes del grup de 0 a 4 anys.

Per grans grups d'edat, la població jove (de 0 a 19 anys) suposa el 20,76%, percentatge una mica inferior al de Palma, que és del 26,78%. La proporció de població adulta (de 20 a 64 anys) és d'un 59,63%, pràcticament igual a la mitjana de Palma, que és d'un 59,35%. La població vella (més de 65 anys) del barri de Jaume III representa el 19,61%, xifra superior a la de Palma, que és del 13,46%.

De la població de la Llotja cal destacar que és la més envellida de la zona. Els majors de 65 anys del barri representen el 20,26% del total, xifra superior al percentatge de Palma (13,46%).

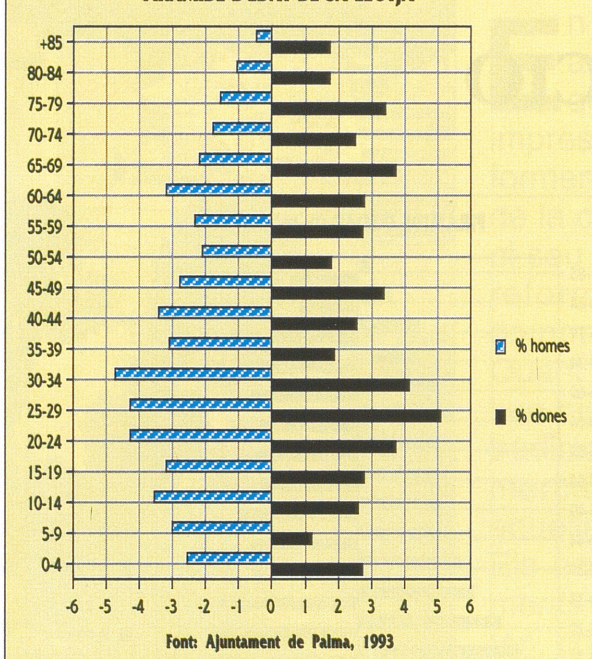
Per altra banda, la població jove (de 0 a 19 anys) suposa el 21,58%, percentatge una mica inferior al de Palma, que

PIRÀMIDE D'EDAT DEL PUIG DE SANT PERE, 1992

Font: Ajuntament de Palma, 1993

PIRÀMIDE D'EDAT DE SA LLOTJA

...

és del 26,78%. La proporció de població adulta (de 20 a 64 anys) és d'un 58,16%, sensiblement inferior a la mitja-

autònomes d'on provenen les persones de fora són Andalusia (17,74%), Catalunya (4,56%) i Múrcia (4,08%).

Pel que fa als estrangers que han

na de Palma, que és d'un 59,76%.

La immigració

Respecte a la immigració, dos dels tres barris del conjunt analitzat se situen per sobre la mitjana de la ciutat (35,4%). El Puig de Sant Pere presenta un percentatge de nascuts fora de les illes de 38,86% i el barri de la Llotja un percentatge del 39,51%.

Tan sols el barri de Jaume III, amb un 27,16%, té una xifra d'immigrants lleugerament inferior a la mitjana de Palma.

Si ens referim a l'origen dels immigrants, en el cas del Puig de Sant Pere les tres principals comunitats

optat per residir al barri, els més nombrosos són els portuguesos, que constitueixen l'1,19% de la població, seguits dels francesos i dels britànics, ambdós amb un 0,47%.

En el cas de Jaume III els immigrants de la península provenen sobretot de Catalunya (4,47%), Andalusia (3,86%) i Madrid (2,88).

Els principals països d'origen de la comunitat estrangera són França, amb un 0,82%, i Argentina i el Regne Unit, amb un 0,71% cada un.

En darrer lloc, al barri de la Llotja els immigrants espanyols més nombrosos són, per aquest ordre, els andalusos, amb un 12,14%, seguits dels catalans, amb un 3,89%, i dels de Castella-Lleó, amb un 2,63%.

Els immigrants estrangers més nombrosos provenen de Portugal, que representa el 0,86%, seguit del Regne Unit i Uruguai, amb un 0,57% cada un.

El nivell de formació educativa

A l'hora d'estudiar el nivell d'instrucció de la població analitzada es constaten considerables diferències entre els tres barris, a causa principalment de les condicions socio-econòmiques de cada una de les zones.

El nivell educatiu del barri del Puig de Sant Pere és el més baix dels tres, ja que gairebé la meitat de la seva població es pot qualificar d'analfabeta o sense estudis (48,92%), xifra superior a la de Palma, amb un 37,12%. Per sexes, la diferència és mínima. El 48,24% dels homes i el 49,54% de les dones pertanyen a aquesta categoria.

Pels nivells d'estudis primaris i batxillerat elemental també hi ha una lleugera diferència entre homes (39,19%) i dones (34,86%). En conjunt, un 36,93% de la població del barri té aquest nivell de formació, xifra per sota de la de Palma (41,17%).

Els habitants amb un nivell de formació professional i batxillerat superior assoleixen el 7,67%, que contrasta amb el percentatge de Palma, que és el doble, 14,22%. Per sexes, no hi ha quasi diferències, ja que els homes representen el 8,04% i les dones el 7,33%.

El percentatge de persones amb posseïció de titulació de grau mitjà o superior (6,47%), al Puig de Sant Pere, és un poc inferior al de Palma, que se situa en un 7,49%. En aquest cas, cal remar-

...

Origen	Palma (1992)		El Puig de Sant Pere (1993)		La Llotja (1993)		Jaume III (1993)	
	població	%	població	%	població	%	població	%
Andalusia	36.245	11,92	74	17,74	212	12,14	99	3,86
Aragó	1.975	0,64	1	0,24	18	1,03	19	0,73
Astúries	1.095	0,36	1	0,24	13	0,74	16	0,63
Balears	196.721	64,69	255	61,15	1057	60,50	1846	72,84
Canàries	685	0,22	1	0,24	6	0,34	7	0,26
Cantàbria	484	0,15	1	0,24	2	0,11	3	0,11
Castella- la Manxa	11.191	3,68	3	0,72	44	2,52	31	1,19
Castella i Lleó	6.003	1,97	5	1,20	46	2,63	46	1,76
Catalunya	10.063	3,30	19	4,56	68	3,89	114	4,47
País Valencià	6.528	2,14	16	3,84	44	2,52	61	2,4
Extremadura	3.827	1,25	1	0,24	11	0,63	6	0,22
Galícia	3.286	1,08	3	0,72	36	2,06	37	1,44
Madrid	5.798	1,90	1	0,24	31	1,77	73	2,88
Múrcia	5.707	1,87	17	4,08	25	1,43	16	0,63
Navarra	454	0,14	0	0,00	3	0,17	3	0,11
País Basc	1.442	0,47	1	0,24	14	0,80	19	0,73
La Rioja	328	0,10	0	0,00	1	0,06	2	0,07
Ceuta i Melilla	966	0,31	0	0,00	6	0,34	7	0,26
França	1.595	0,52	2	0,48	9	0,52	21	0,82
Argentina	1.386	0,45			9	0,52	18	0,71
Marroc	.810	0,26	1	0,24	8	0,46	6	0,23
Regne Unit	1.225	0,40	2	0,48	10	0,57	18	0,71
Altres	6.254	2,18	13	3,11	74	4,23	66	2,60

Font: Ajuntament de Palma (1993)

...

car la gran diferència entre homes i dones, com ho demostra el fet que les dones, amb un 8,25% de titulades superiors, són quasi el doble dels homes, amb un 4,52%.

La població analfabeta o sense estudis de la Llotja presenta un percentatge molt similar al de Palma, amb un 38,29% i un 37,12%, respectivament. Les diferències per sexes queden reflectides en un 35,35% per als homes i un 41,12% per a les dones.

El 34,80% de la població del barri té estudis primaris i batxillerat elemental, percentatge inferior al de Palma, que és d'un 41,17%. Es pot constatar una certa diferència entre homes (33,25%) i dones (30,67%).

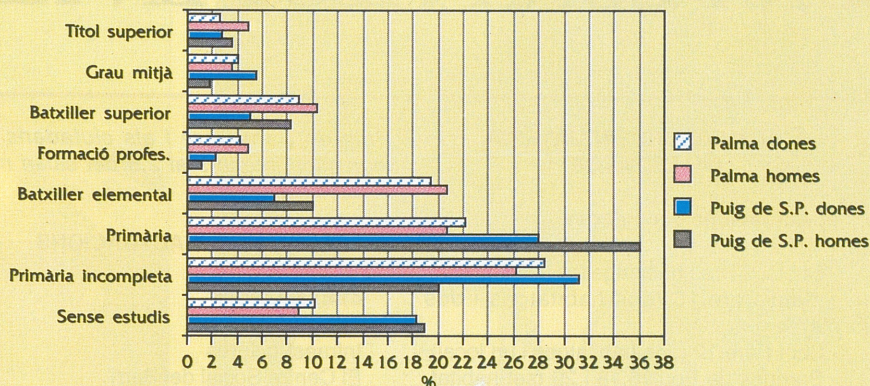
Els habitants de la Llotja amb un nivell de formació professional i batxillerat superior assoleixen el 14,59%, percentatge pràcticament igual al de Palma (14,22%). Per sexes, hi ha una petita diferència entre els homes (16,56%) i les dones (12,69%).

El percentatge de titulats superiors (12,30%) és més alt que el de la mitjana de Palma (7,49%). També apareixen diferències entre sexes, però en aquest cas, són els homes, amb un 14,81%, els que superen les dones, que sols arriben al 9,88%.

El barri de Jaume III és el que presenta un nivell d'instrucció més elevat. La població analfabeta o sense estudis d'aquest barri tan sols arriba al 20,12%, molt per davall de la mitjana de Palma, que és d'un 38,29%. Les diferències entre els homes (19,17%) i les dones (20,90%) són quasi inexistents.

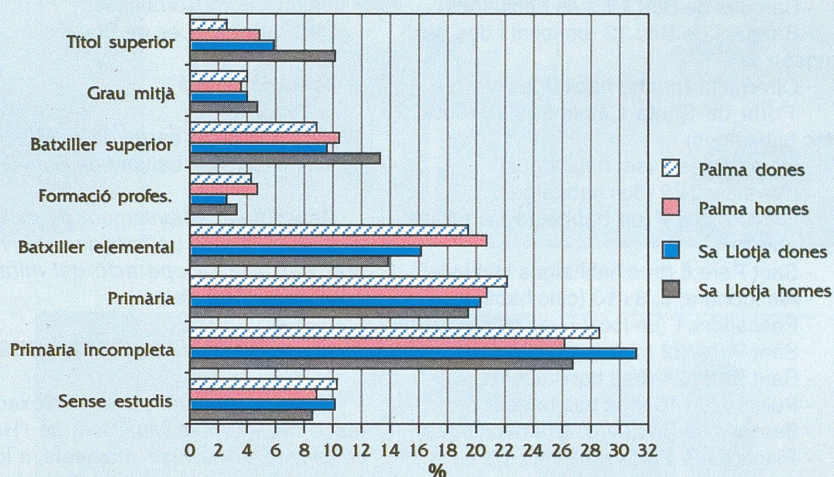
La població del barri amb estudis primaris i batxillerat elemental representa el 27,97%, un percentatge inferior al de Palma, que és d'un 41,17%. Per sexes, hi ha una diferència notable entre els homes i

NIVELL DE FORMACIÓ DEL PUIG DE SANT PERE

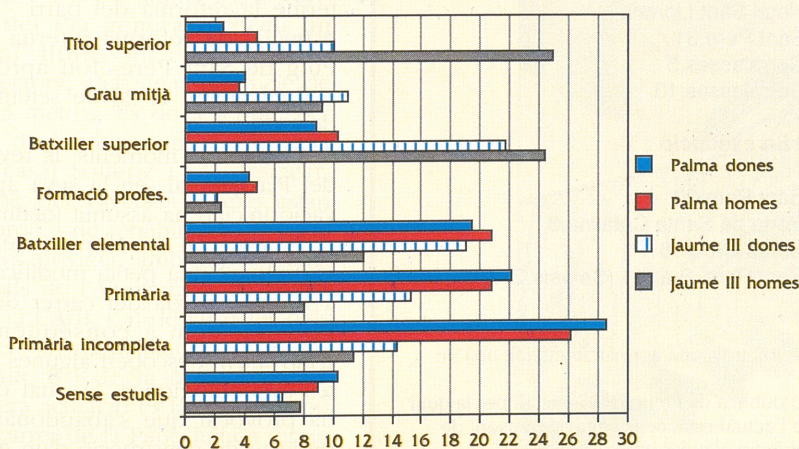
Font: Ajuntament de Palma, 1993

NIVELL DE FORMACIÓ DE SA LLOTJA

Font: Ajuntament de Palma, 1993

NIVELL DE FORMACIÓ DE JAUME III

Font: Ajuntament de Palma, 1993

les dones, amb uns percentatges del 20,05% i un 34,33%, respectivament.

A Jaume III, el nivell de formació professional i batxillerat superior és assolit pel 25,09% de la població, tant per cent molt per damunt del de Palma, que es troba en un 14,22%. Per sexes, hi ha una petita diferència entre el 26,70% dels homes i el 23,77% de les dones.

Com en el cas dels estudis primaris, en el percentatge de titulats superiors hi ha una gran diferència, en aquesta ocasió a la inversa, entre els homes (34,06%) i les dones (20,97%). En general, s'estableix una desproporció considerable entre la mitjana del barri (26,87%) i la de Palma (7,49%).

Antònia Ripoll
Francesca Vives
Josep Benítez

UNA ZONA PILOT EN REHABILITACIO

1. ACTUACIONS EN MATÈRIA D'HABITATGE

a) Actuacions executades

- Costa, 2 (tres habitatges)
- Sant Pere, 16 (dos habitatges i dos locals)
- Sant Pere, 12 (dos habitatges i un local)
- Barques de Bou, 16, 18 i 20 (set habitatges)
- Barques de Bou, 7 (quatre habitatges)
- Olivera, 13 (tres habitatges)
- Olivera, 15 i 17 (tres habitatges)
- Olivera, 19 i 21 (quatre habitatges)
- Olivera, 12 (sis habitatges)
- Barques de Bou, 8 (dos habitatges)
- Barques de Bou, 10 (tres habitatges)
- Barques de Bou, 12 (un local i dos habitatges)
- Olivera, 11 (quatre habitatges)
- Porta de Santa Catalina, 9 (un local i cinc habitatges)
- Corralasses, 9 (set habitatges)
- Corralasses, 9 (dos habitatges)
- Almidonera, 1 (un habitatge i un transformador)
- Sant Pere, 6 (tres habitatges i un local)
- Almidonera, 6, 8 i 10 (cinc habitatges)
- Pescadors, 1 (un local i tres habitatges)
- Sant Pere, 22 (cinc habitatges)
- Sant Pere, 24 (tres habitatges)
- Pólvera, 8 i 10 (dos habitatges)
- Barques de Bou, 5 (quatre habitatges)
- Plaça de la Porta de Santa Catalina, 11 (quatre habitatges)

b) Actuacions en execució

- Sant Pere, 8 (dos habitatges i un local)

c) Actuacions previstes pel 1995

- Olivera, 6 (quatre habitatges i un local)
- Costa-Olivera (quatre habitatges i dos locals)
- Barques de Bou, 6 (dos habitatges)
- Barques de Bou, 14 (tres habitatges)

Tot això suma un total de cent-cinc habitatges de protecció oficial, destinats prioritàriament al real·lotjament dels habitants del

Puig de Sant Pere i als ciutadans amb ingressos inferiors al 2,5 del salari mínim interprofessional.

2. ALTRES ACTUACIONS

a) Executades

Infraestructures
El Centre Social del Barri

Espais lliures

- Sant Pere-Pólvera
- Pólvera-Mirador
- Costa-Olivera
- Pescadors-Almidonera
- Almidonera-Corralasses
- Pólvera-Barques de Bou

b) En execució

Zona verda del carrer de la Pólvera
Il·luminació del baluard de Sant Pere

Actualment, l'Ajuntament de Palma està a punt de signar un conveni amb FODES-MA, per a la recuperació del mirador del baluard de Sant Pere.

3. ACTUACIONS PRIVADES

A causa de l'avançat estat d'execució, la tasca del Patronat Municipal de l'Habitatge consisteix, en aquests moments, a fomentar la iniciativa privada. Actualment els particulars han duit a terme les següents actuacions en matèria de rehabilitació:

a) Executades

- Hotel Sant Llorenç
- Sant Pere, 31
- Corralasses, 5
- Corralasses, 13

b) En execució

- Sant Pere, 20
- Porta de Santa Catalina, 8
- Santa Creu, 18
- Sant Pere, 3 a l'11 (Serveis CAIB)

Cal remarcar que tota revisió d'un Pla general s'ha de sotmetre a una aprovació inicial, una de provisional i, finalment, la definitiva.

En aquests moments, ha acabat el període d'informació pública de l'aprovació inicial, per la qual cosa la nostra feina exposarà tot allò que està previst fins a l'actual estat de tramitació, deixant de banda que, una vegada estudiades les al·legacions, es puguin fer algunes modificacions.

El Puig de Sant Pere, tradicionalment vinculat a la mar i a les seves activitats, especialment portuàries, se situa a l'extrem occidental del recinte medieval del nucli històric de la ciutat.

És una zona pilot en la rehabilitació del centre històric de Palma. Actualment, es troba en un estat avançat d'execució, gràcies a l'aprovació del Pla especial, que permet la seva reforma integral, i a la labor del Patronat Municipal de l'Habitatge, que s'encarrega de la gestió i posada en pràctica del projecte.

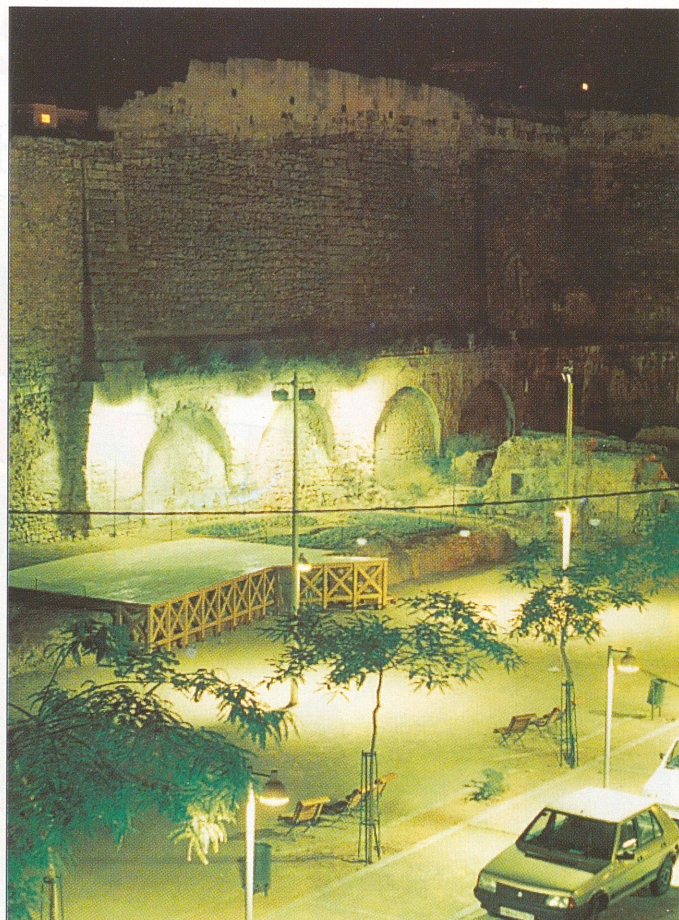
Les causes que motivaren aquesta reforma profunda del barri varen ésser: a) el valor històric-arquitectònic de l'entramat urbà del barri del Puig de Sant Pere, pel que fa al patrimoni edificat i a l'espai urbà que el configurava, i b) l'estat general de degradació en què es trobava el barri, que es manifestava bàsicament en un deficient estat de conservació del teixit urbà edificat, una greu davallada quant a l'activitat en general i un envelliment i disminució de la població originària. Aquests fets havien provocat un buit que tengué com a conseqüència immediata l'emplaçament de grups humans provinents de sectors diferents de la marginació.

L'instrument bàsic per dur a terme la reforma del barri - Pla especial de reforma interna del Puig de Sant Pere - fou aprovat definitivament el 28 de setembre de 1979.

En aquests moments, la revisió del Pla general -en la seva aprovació inicial- ha assumit totalment el Pla especial de reforma interna, exceptuant una petita modificació a la zona verda del carrer de la Pólvera, com a conseqüència d'haver-s'hi descobert algunes restes arqueològiques, la qual cosa ha provocat que s'abandonés el projecte de construcció d'un grup

Carrer de l'Olivera

Espai lliure, carrer de la Pólvara

...

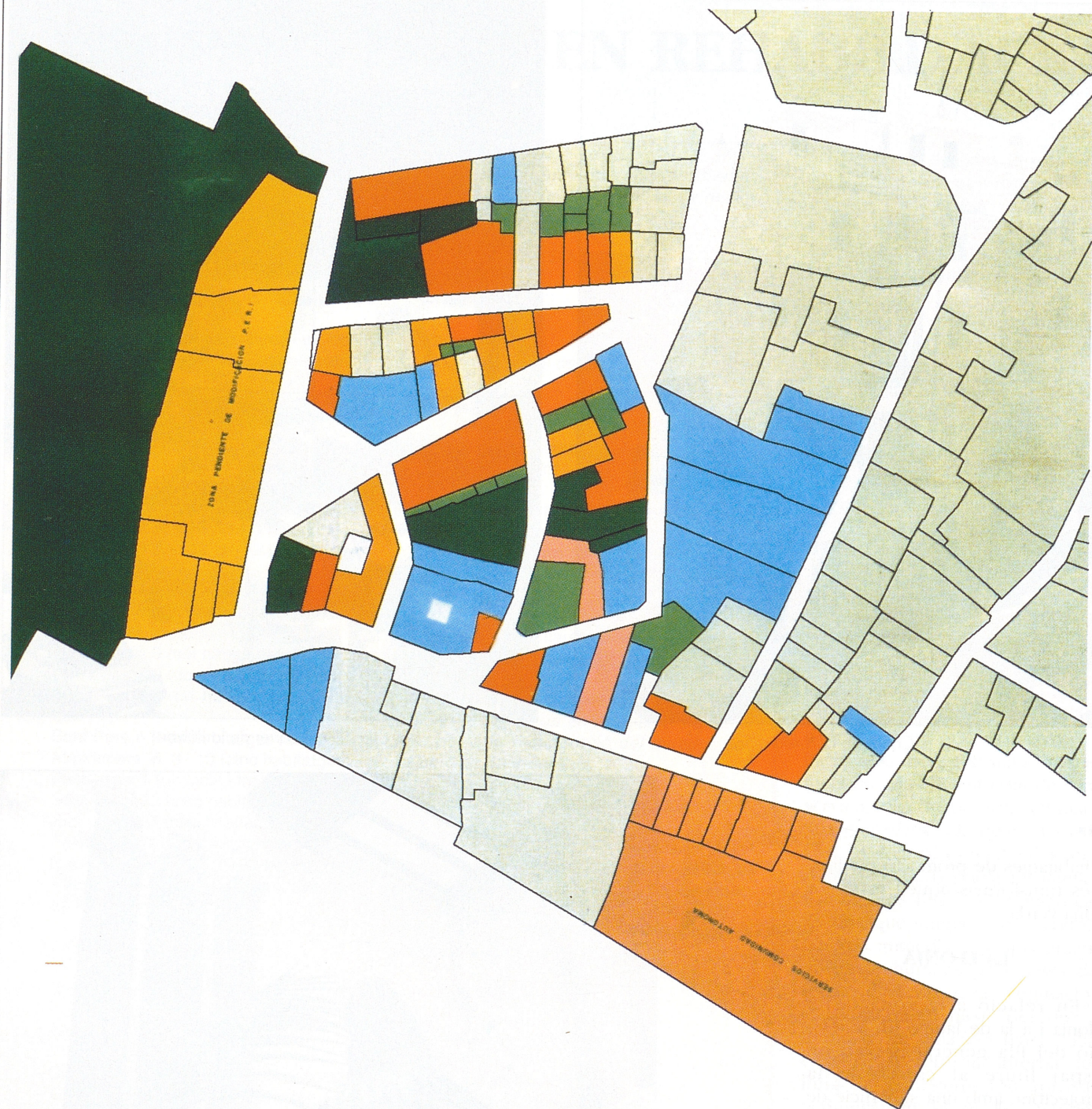
d'habitatges de promoció pública, i es transformà aquell espai en zona verda.

LA LLONJA

En relació a la zona de la Llonja i a la de Jaume III, la revisió del Pla general preveu un espai lliure al carrer de la Protectora, amb una superfície de 1.053 metres. Es du a terme, per part de l'Ajuntament, la reforma del casal Solleric i cal destacar, també, que diverses façanes estan en procés de rehabilitació per iniciativa privada, amb subvencions oficials de l'Ajuntament de Palma i de la CAIB. Cal destacar les dels carrers d'Antoni Maura, 14, de la Llonja, 8 i de la Mar, 20. Una darrera actuació és la rehabilitació del carrer de la Pau, duita a terme mitjançant un conveni entre particulars i l'Ajuntament de Palma.

Can Socies
Gradolí

- Equipament públic
- Espai lliure públic
- Espais lliures privats
- Habitatges de promoció pública acabats
- Habitatges de promoció pública programats
- Habitatges de promoció privada

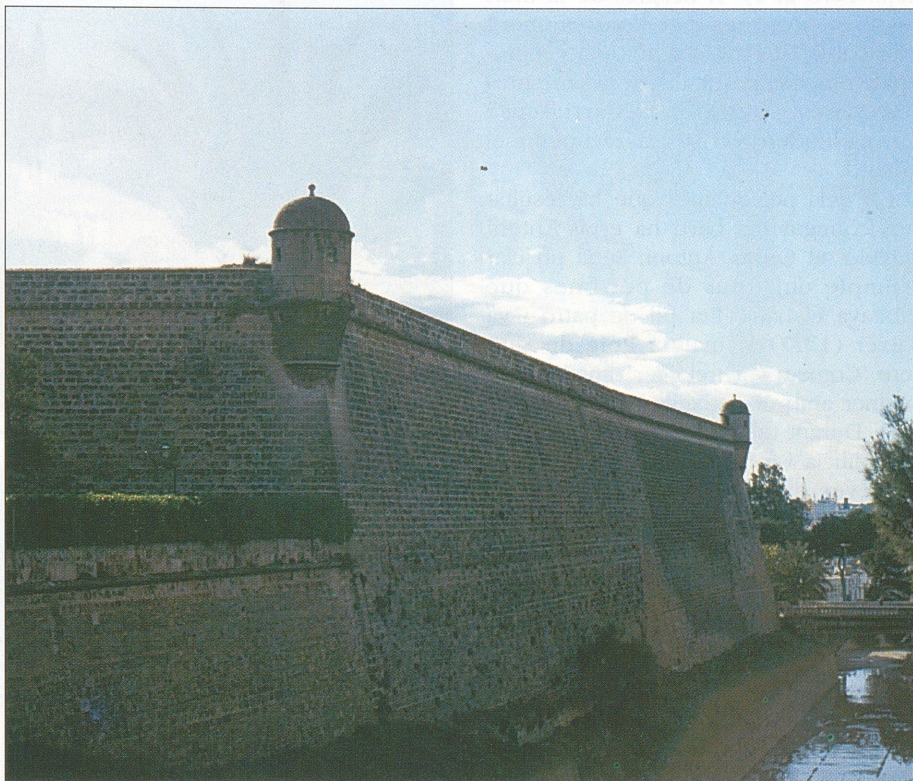
**PERI del
PUIG de
SANT PERE**

EL PUIG DE SANT PERE,

ASPECTES HISTORICS

El barri del Puig de Sant Pere és un dels més antics de la ciutat. El disseny radial dels seus carrers, que data del període islàmic, ens demostra la seva antiguitat. Els orígens del barri es remunten als moments de màxima expansió demogràfica de la Madina Mayurqa islàmica. Malgrat que es desconeix la data exacta en la qual la ciutat va sobrepassar l'antic llit de la Riera, sí se sap que a l'inici del segle XII (durant la breu conquesta pisanocatalana) la part baixa de la ciutat, situada a ponent de la Riera, estava plenament conformada. Per tant, l'ocupació de la vila d'abaix i, també del Puig de Sant Pere, es va realitzar al llarg del s. XI. Arran de les obres d'infraestructura que en els darrers anys s'han realitzat al barri han estat nombroses les restes arqueològiques que han aparegut d'aquest període àrab.

Després de la conquesta catalana de Mallorca el barri del Puig de Sant Pere va correspondre al bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou, on hi fundà la parròquia de Santa Creu. Tal volta, al mateix solar que ocupa actualment l'església de Santa Creu s'hi situà una mesquita. La parròquia tenia com a límits l'antic llit de la Riera, el terme de Calvià i les aigües de la badia de Palma. El Puig de Sant Pere, després de la conquesta del 1229, va seguir desenvolupant unes activitats econòmiques molt relacionades amb el mar. Així doncs, el barri estava habitat per pescadors, mariners, mestres d'aixa i, segurament, els seus carrers, pròxims a la Llonja, al port, a les drassanes i al Consolat de Mar, acolliren a nombrosos mercaders estrangers (grecs, castellans, flamencs, genovesos, etc.) El 1483 s'hi comptabilitzaren en tota la parròquia de Santa Creu 24 pescadors, 32 mariners, 10 calafats i 14 mestres d'aixa. El caràcter mariner del barri ens ho ratifica també l'Arxiduc quan diu que "los navegantes habitan principalmente en el Puig de Sant Pere". En el barri de Sant Pere, o en les seves proximitats, s'hi situaren magatzems per a mercaderies que s'havien d'exportar o importar pel port. Així, el cadastre de 1576 ens mostra

Baluard de Sant Pere

com la parròquia de Santa Creu és la que presenta un major nombre de botigues.

El barri del Puig de Sant Pere s'ha de relacionar amb les construccions defensives de la ciutat. El Puig estava situat vora les murades i la Porta de Santa Catalina (abans de Porto Pi). Aquesta porta deu la seva denominació a un hospital per a mariners que en honor a Santa Catalina fundà (1343) Ramon Salelles i del qual, més tard, se'n feren càrrec els trinitaris (1607). El 1497 es construí un petit edifici, dotat de peces d'artilleria, vora la porta de Santa Catalina per a la millora del port. El baluard de Sant Pere durant el segle XVI era escola d'artillers i, posteriorment, bateria de salbes. El 1593 el virrei reforçava l'artilleria del baluard de Sant Pere amb 3 peces i 2 artillers, ordenava la construcció d'uns barracons i l'augment del nombre d'artillers destinats a dit baluard. Al principi del s. XIX (1824) el baluard de Sant Pere era el que disposava de més armament de tota la ciu-

tat, format per 9 canons, 2 morters i 2 pedrers. El 1886 el baluard disposava de quatre obusos de 21 cm. El 1911 fou reformat el quarter d'artilleria de Sant Pere. Durant la Dictadura de Primo de Rivera al quarter de Sant Pere s'hi produí un conat de sublevació contra la dictadura, encapçalat pel cap d'artilleria León de Garabito. El 1952 el Regiment d'Artilleria 23 va abandonar els quarters de Sant Pere i Jaume I per traslladar-se al de Son Busquets. Finalment, els terrenys militars foren venuts a particulars, però l'Ajuntament en recuperà aviat la propietat.

El barri va entrar en clara decadència durant el segle XX a mesura que les classes artesanals i el comerç desapareixien del barri com a conseqüència de la pressió especulativa immobiliària i del turisme. En els anys 60 i 70 el Puig de Sant Pere es va convertir en un dels escenaris més importants de les lluites urbanístiques pròpies del boom turístic.

...

Per tant, el problema de protecció i rehabilitació del barri no fou un simple problema arquitectònic, sinó que es va convertir en un vertader problema social: especulació, pobresa, marginació,... Però el 1975, després de la mort de dues persones per l'ensorrament d'un edifici al Puig, les autoritats municipals proposaren una sèrie de mesures destinades a renovar el barri sense haver d'enderrocar-lo i a recuperar el baluard.

Un dels personatges que ha resultat més conegut del barri ha estat Antoni Barceló, el Capità Antoni. Seria un clar exemple del tipus de persones que habitava el barri. Era fill de patró i va néixer (1717) al mateix Puig de Sant Pere. Començà a treballar dins el món mariner amb els vaixells-correu del seu pare. Durant tota la seva vida es dedicà a la milícia i a fer el cors. Són famoses les seves expedicions militars contra Gibraltar (1779) i l'Alger (1785). També es dedicà a activitats més pacífiques com establir un servei de correu entre Palma i Barcelona, amb vaixells propis. El Capità Antoni morí el 1797 i fou enterrat a l'església de Santa Creu. L'Ajuntament de Palma donà el nom de General Barceló al carrer on va viure i el nomenà fill il·lustre de la ciutat.

El s. XVII, que es caracteritzà per una gran activitat constructiva a tota la ciutat, suposà per al barri la construcció d'un edifici singular: el Consolat de Mar, programat pel Col·legi de la Mercaderia i situat ben a prop de la Llotja. No obstant això, les condicions de vida a la zona patien fortes deficiències. En aquest sentit, la parròquia de Santa Creu fou una de les darreres barriades de Palma en ser completament empedrada. La Guerra del Francès provocà a la ciutat canvis significatius per l'arribada de la península de gran nombre de refugiats i el consegüent augment de la demanda de nous habitatges i serveis. A la zona de la marina, prop de la Llotja s'obriren gran nombre d'hostals, fondes i menjadors. Foren molt anomenades la Bolla del Món, el Cavall Blanc, la Campana o la Pasquala. A la resta del barri, els habitatges unifamiliars cresqueren a força d'augmentar les altures de moltes edificacions; d'aquesta manera, al final del s. XIX, era el Puig un dels barris més densament poblats de tota la ciutat.

El 1873 es dugué a terme l'enderro-

Barri de la Llonja

Església de Santa Creu

cament del tram de murada situat entre el carrer de la Marina i la plaça de les Drassanes, que havia de canviar la fisonomia de tota la zona de la Llotja. No obstant, l'explanada resultant no fou arreglada fins al 1910, amb motiu d'una exposició regional i gràcies a l'obra de l'arquitecte G. Bennàssar, que en tres dies concloué l'obra.

A la postguerra de la Guerra Civil, el barri sofrí un gran canvi com a conseqüència del Pla Alomar de 1943. Tot aprofitant la degradació de bona part dels habitatges de la zona i, amb la voluntat de dotar d'una major fluidesa a

aquesta part de la ciutat, es projectà una gran reforma que semblava que s'havia d'enderrocar el barri per construir-lo de bell nou.

Fou el moment de l'obertura del vial de Jaume III i la construcció de gran nombre d'habitatges particulars. Amb tot, la realització d'aquestes reformes es féu a costa de la desaparició del vell traçat urbà i de l'enderrocament de gran nombre de cases. I així, els habitants del barri reivindicaren un pla especial que respectàs la tradicional configuració arquitectònica i urbana.

Miquel Pieras

LES BARRIADES MES MARINERES DE PALMA

Els orígens dels actuals barris de la Llotja, Jaume III i del Puig de Sant Pere es remunten al segle XI, moment en el qual la Madina Mayurqa islàmica va assolir la seva màxima expansió urbana. Ja en el segle XII, en els anys de la ràtzia pisano-catalana de 1114 i 1115, la part baixa de la ciutat era anomenada Bebelgidit pels cristians i Bab al Djadid o Porta Nova pels àrabs, i estava plenament conformada.

Avui en dia els barris esmentats ocupen una àrea que a grans trets podríem delimitar entre l'avinguda Jaume III, el Born, el passeig de Sagrera i la Riera. Aquesta àmplia zona de la ciutat baixa, caldria dividir-la, per qüestions històriques i patrimonials, en tres zones diferenciades. La primera és la Llotja, que seria la més monumental i concentra la major part de les construccions sump-tuàries. La segona, el Puig, la més popular i urbanísticament la menys transformada per les reformes de la ciutat. La tercera, Jaume III, molt canviada per les actuacions del Pla Alomar de 1941.

La Llotja era el barri dels armadors, mercaders i patrons, l'aristocràcia de la mar, i això es reflecteix a les construccions. D'entre totes destaquen les de caràcter oficial com la Llotja i el Consolat de la Mar. La primera, una de les més valuoses joies arquitectòniques de la ciutat, fou construïda entre el 1426 i el 1448 per Guillem Sagrera per servir de lloc de residència del Col·legi de Mercaders i fer de seu social i sala de contractacions. L'edifici estilísticament s'emmarca dins el gòtic tardà o flamíger. La seva planta és rectangular i l'interior és configurat com una gran sala de paraments llisos, dividida en tres naus per sis columnes helicoïdals que es converteixen en les nervadures de les voltes de creueria. Destaquen de l'interior, les quatre portes ornades de les cantonades i els bancs on es feien les contractacions. La il·luminació de l'àmplia sala se soluciona amb gran finestrals ogivals amb traceria de calat lobulat.

L'exterior és marcat per quatre torres octogonals que corresponen al buit de

La Llonja

les escales de caragol que des de l'interior pugen a la teulada. Les deu torres intermèdies, a manera de contraforts, assenyalen la distribució dels trams interiors. Corona la façana una galeria de finestres amb cresteria de merlets. Destaquen els dos portals ogivals, especialment el de la façana principal, on es troba l'Àngel de la Mercaderia, i les escultures exteriors de les torres i les gàrgoles que representen animals fantàstics de grans dimensions.

El Consolat del Mar, inicialment era vinculat al Col·legi de la Mercaderia, l'edifici és de mitjan s. XVII, i estilísticament es pot adscriure a un moment de transició entre el renaixement i el manierisme. La planta és irregular, i presenta tres alçades a la seva façana principal, de la qual destaca la planta noble amb una galeria de cinc arcs

rebaixats sobre sis columnes anellades.

Adossat al Consolat trobam la capella de la Llotja, pervivència tardana del gòtic local, ja que s'acabà el 1600. Té planta rectangular i una sola nau dividida en tres trams, la coberta és de volta de creueria i el portal és ogival amb arquivoltes als brancals.

Aquest conjunt monumental es complementa amb les restes de la porta vella del Moll, antic accés a la ciutat des de la mar, i que un cop enderrocades les murades el 1873, es canvià de lloc per situar-la entre la Llotja i el Consolat.

Una altra porta de valor històric és la de l'Almodí o Gavella Vella de la Sal, antic lloc d'entrada a la ciutat, i on es pagava l'impost de la sal, i que té un més que provable origen islàmic.

...

Pel que respecta a les altres construccions de caràcter religiós, cal assenyalar l'existència de dues esglésies i un oratori. Les esglésies són la de Sant Joan de Malta, temple barroc classicista del s. XVIII i de reduïdes dimensions, i la de Sant Gaietà, també barroc i del mateix segle, amb una façana austera i un interior recentment restaurat. L'oratori de Sant Feliu, en la actualitat molt degradat, és un dels més antics de la ciutat, ja que fou construït immediatament després de la conquesta per ordre de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, el s. XIII. L'edifici és gòtic però ha sofert reformes renaixentistes al s. XVI.

Al barri de la Llotja es troben una gran quantitat de cases senyorials que caldria destacar, però són tantes que forçosament ens haurem de limitar a esmentar-ne algunes. D'època gòtica assenyalaríem can Weyler, per la seva façana, que conserva dos pisos de finestres coronelles i la sala noble amb les restes dels arcs de diafragma, i can Comelles Menor, perquè és un valuós exemple de petita casa gòtica.

De l'època de transició entre el renaixement i el manierisme assenyalaríem can Sales Menor, de la qual destaquem el seu portal principal amb els brancals esculpturats, i la veïna can Pavese, ja purament manierista i construïda el s. XVII, més coneguda com casa de les Carasses i que ha deixat una

empremta clara a molts dels palaus mallorquins posteriors.

Finalment, de casals barrocs construïts sobre precedents cases gòtiques en podem trobar molts al barri, esmentarem com a més importants el dels comtes de Montenegro o can Granada, i com a exemple de casal barroc fet de nova planta hi ha el dels Morell o casal Solleric, del qual en sobresurt el pati amb la seva escala imperial i la llotja de cinc arcs de la façana del Born.

El barri del Puig és un dels més tradicionals de Palma, era conegut des del segle XIII amb el nom de Puig de Santa Creu, però adoptà la denominació actual en el segle XIII, quan s'hi edificà l'oratori de Sant Pere, patró del gremi de pescadors. D'aquest antic edifici, situat al carrer de Sant Pere, sols queda el portal renaixentista.

La barriada ha estat sempre un nucli poblat majoritàriament de pescadors, mariners i menestrals relacionats amb les activitats generades per les drassanes i el port. La zona conserva gran part de l'antic tramut viari d'època musulmana, de carrers irregulars i estrets, amb uns carrerons sense sortida de distribució aleatòria, que es mantingueren en l'època gòtica i que, amb algunes variacions, han arribat fins als nostres dies.

D'entre els espais que configuren la barriada, cal destacar la plaça de les Drassanes, lloc on antigament es cons-

truïen i reparaven les embarcacions, activitat que es va mantenir fins al segle XIX, quan la plaça es va destinar a mercat de queviures. En l'actualitat presenta un aspecte derivat de les reformes dels segles XIX i XX, amb un urbanisme que es pot classificar de tradicional. Al centre hi ha una font sobre la qual es troba l'estàtua del navegant mallorquí Jaume Ferrer, que explorà les costes de l'Àfrica occidental en el s. XIV, realitzada, originàriament per Jacint Mateu, el 1843.

Un dels edificis més representatius de la plaça és can Chacón, més coneguda per les Minyones, en l'actualitat seu de dependències del Govern Balear. La casa, d'orígens probablement gòtics, destaca per la galeria porticada de la façana del mar, i perquè conserva restes de les murades medievals.

En el carrer de Sant Pere es mantenen restes dels magatzems que envoltaven la plaça, especialment de l'alfòndec anomenat d'Hom de Déu, construcció molt primitiva de possible origen àrab amb clares restes gòtiques, i l'esmentada porta de l'antic oratori de Sant Pere. A la part alta del carrer, hi ha un mirador que s'aixeca sobre la badia i també una de les entrades al baluard, construïda en forma de castell d'estil neo-gòtic. El baluard de Sant Pere és el més monumental dels deu que originàriament hi havia, la seva erecció s'ha de situar entre el s. XV i XVI, si bé va sofrir una reforma al segle XVIII.

Just a la vora del baluard, abans d'arribar a la plaça de Santa Catalina, s'han localitzat les restes d'una torre defensiva d'època àrab, té la planta rectangular i és bastida de paret de tàpia, conserva les cantoneres de marès i restes dels merlets originaris. Malauradament, la torre es troba parcialment ocupada per uns habitatges que en dificulten la restauració i conservació.

A la plaça es devia trobar la porta d'entrada al barri des del costat de ponent, que era coneguda primer com a porta de Portopí i després com a porta de Santa Catalina, de la qual cap resta queda, excepte el pont sobre la Riera, que és l'únic que s'ha conservat dels originals, però amb grans modificacions.

A l'altre costat de la plaça es trobava, fins fa ben poc, can Sales Major, avui en runes, i probable seu de la futura Biblioteca Pública de Mallorca.

Davant de can Sales hi ha l'església

Consolat de la Mar

...

...

de Santa Creu, parròquia del barri. La construcció del temple es va iniciar el 1335, i responia a un pla gòtic, que no es va finalitzar fins al 1564. La planta d'una sola nau té 26 m d'amplada per 48 m de llargada, i és dividida en quatre trams. La coberta és de volta de creueria, excepte en el presbiteri, que és de volta nervada.

La façana principal, inacabada, té a la seva dreta el campanar, però la més interessant és la del carrer de Santa Creu, amb un portal barroc amb arcaïsmes manieristes, realitzada a mitjan segle XVIII. En el frontó hi ha un nínxol amb forma de copinya que conté una imatge de Santa Helena.

Així mateix cal esmentar la cripta de Sant Llorenç, que es troba sota el presbiteri de l'església, i que data del final del segle XIII o principi del XIV. Té planta quadrangular envoltada d'un deambulatori de cinc trams, quadrangulars i triangulars alternativament. La coberta és de volta de creueria sostinguda per quatre columnes octogonals amb capitells geomètrics.

Sols queda per citar en el Puig la casa del Capità Antoni, situada al carrer del Vi, que si bé no és una edificació massa notable, sí que ens serveix per glossar la figura d'aquest insigne putxer, que va continuar l'antiga tradició que uneix els habitants del Puig amb les aigües de la nostra Mediterrània.

En darrer lloc i ja per acabar, ens

Plaça de la Drassana

queda l'àrea del carrer de la Concepció, separada del seu nucli originari per l'avinguda de Jaume III, i de la qual sols esmentarem les construccions més inte-

ressants com són el convent de la Concepció d'origen gòtic i l'església barroca del s. XVII.

Joan Manuel Pons

CATÀLEG DE PROTECCIÓ D'EDIFICIS I ELEMENTS D'INTERÈS HISTÒRIC, ARTÍSTIC, ARQUITECTÒNIC, I PAISATGÍSTIC DE PALMA

Zona de La Llotja-Born

Antiga posada de Cartoixa (Can Manent).
Església de Sant Joan.
Edifici de la plaça de la Drassana.
Can Coll.
Can Cerdà.
Can Mallol.
Can Sastre de la Geneta.
Cambra Pompeiana de can Montenegro.
Can Montenegro (Can Cabrer).
Can O'Ryan.
Can Burgues.
Can Billon (Can Alemany).
Can Puig (Can Espanyol).
Can Comelles Menor (Can Salvà).
Can Comelles (Can Duran).
Can Marcer (Can Llorenç).
Can Morell (Casal Soler).
Can Granada.
Antic cinema Born.
Església de sant Gaietà.
Can Socies.

Can Alomar.
Can Quint-Safortesa.
Església de Sant Feliu.
Casa Burgues.
Conselleria de Cultura, Educació i Esports (Can Sales Menor).
Casa de ses Carasses (Can Pavese).
Can Despuig o casal Montenegro.
Casal del Marquès de la Romana.
Can Weyler.
Casa del c/ de la Protectora núm. 6.
Can Morell Fortuny.
Can Coll.
Can Bonet de los Herreros.
Casa del c/ del Forn de la Glòria núm. 18.
Cas Capità Antoni.
Arc de la Gavella Vella de la Sal.
Comandància de la Majoria d'Intendència.
Passeig de Sagrera.
La Llonja.
Porta del Moll.
Consolat de la Mar.
Capella de l'escola de la Llonja.
Can Maírcel.

Casa del c/ dels Apuntadors núm. 15.

Zona del Puig de Sant Pere

La Riera.
Baluard de Sant Pere.
Torre musulmana del Puig de Sant Pere.
Can Calafell (Can Sard).
Casa del c/ de Sant Llorenç núm. 10.
Església de Santa Creu.
Cripta de Sant Llorenç.
Casa Calafell.
Portal de l'oratori de Sant Pere.
Palau Chacón-Blanes (Les Minyones).
Alfòndec d'Hom de Déu.

Zona de Jaume III

Can Sales Major.
Dispensari parroquial de Santa Creu.
La Protectora.
Can Servera.
Església conventual de la Concepció.
Convent de la Concepció.

VIDA SOCIAL AL PUIG DE SANT PERE

El Puig de Sant Pere ha format part, des de fa segles, de la parròquia de Santa Creu, l'església de la qual està just al centre del barri i ha estat, al llarg de la seva història, el lloc d'encontre de multitud de confraries, gremis, etc, especialment de caràcter mariner. Destaca el de pescadors, que tenia un oratori propi sobre la murada des de 1583. També es documenta la presència a la parròquia del gremi de paraires, el de moliners, a l'oratori de Sant Llorenç, i la confraria del Sant Crist. Així mateix, el cos d'artilleria celebrava la festivitat de Santa Bàrbara en el marc de Santa Creu. Ja en aquest segle, s'ha d'esmentar la presència de l'arxiconfraria del Perpetu Socors, que va arribar a reunir més de 2.000 socis (1917). Dins l'àmbit parroquial va destacar el prevere Antoni Ramis, amb les activitats que promovia entorn a l'Acció Catòlica (excursions, conferències, cinema...) En aquests darrers anys, el prevere Bartomeu Galmés hi organitzà un club d'esplai. Tradicionalment hi han tengut comunitat les congregacions religioses de les Missioneres dels Sagrats Cors, els tea-

tins, les religioses de la Caritat, les Franciscanes Filles de la Misericòrdia i les Franciscanes de la Immaculada, la majoria de les quals hi han regit institucions de caràcter educatiu. A més, s'han d'esmentar alguns col·legis públics, com els de Jaume Ferrer i el Puig de Sant Pere.

Les activitats esportives que cal destacar són les que promovia el cafè Les Arenes, essent les més importants l'organització de curses ciclistes i d'un equip de futbol, Les Arenes C.F, que desaparegué a la dècada dels 70.

Les festes del Puig gaudeixen d'una llarga tradició, especialment la dedicada a sant Pere, patró dels mari-

Capella de la Llonja

ners. En el segle XVIII, quan es posaren de moda els denominats balls de societat, es feien grans festes a la Llonja. En el segle passat, se celebrava també la diada de sant Joan Baptista en els carrerons que envoltaven la capella del sant, situada vora la Llonja. Ja en el nostre segle, les festes dels barris sofriren un fort retrocés a partir de la Guerra Civil i la Dictadura, tot i que eren ben present a la memòria col·lectiva. Això ho demostra el fet que –a partir de 1975– una de les prioritats de les associacions de veïns fos precisament reviscolar-les. Les primeres que es tornaren a celebrar foren precisament les de sant Joan i sant Pere. Amb elles es recuperaren moltes tradicions, per exemple, la processó de barques, i a més s'organitzaren un gran nombre d'activitats, com cercaviles, exposicions o la revetla de la nit de sant Joan, al Parc de la Mar. No obstant això, en els darrers anys aquest tipus de convocatòries han perdut força i la participació dels veïns és menor.

Per altra part, la zona de la Llonja s'ha convertit en el decenni de 1990 en un dels principals centres de diversió de Plana i hi han proliferat els restaurants i els cafès.

Oratori de Sant Feliu

Miquel Pieras

UN BARRI REHABILITAT

La lluita per la rehabilitació del barri ha estat la principal reivindicació de l'Associació de Veïns del Puig de Sant Pere. Tot va començar l'any 1975 quan s'esbucaren dues cases i moriren dues persones. S'inicià, en aquell moment, una gran pressió popular, encapçalada per l'anterior president de l'associació de veïns, Emilio Martínez, que va donar lloc a l'aprovació, l'any 1980, del Pla de reforma interior del Puig de Sant Pere. Després de molts anys d'obres, el barri pràcticament ja està rehabilitat del tot. Una

altra de les reivindicacions dels veïns, també aconseguida, va ser la construcció del Centre Cultural. Actualment l'associació dona suport als veïns de la Llonja en les seves reivindicacions pel compliment dels horaris de tancament dels locals nocturns.

Aquest organisme funciona des de l'any 1965 -en aquella primera època en la clandestinitat-, l'actual president és Baltasar Juan i té uns 225 socis.

Du a terme, al Centre Cultural, tota una sèrie de tallers (ball de bot, ball de saló, sevillanes, guitarra, teatre, gimnàstica, manualitats,...), subvencionats per l'Ajuntament. Així mateix, fa una programació per les diverses festes al llarg de l'any: torrada de Sant Sebastià, festes d'estiu, les Verges, Nadal,...

A part del Centre Cultural, l'associació té dos locals al carrer de Sant Pere, on es fan classes de repàs d'Educació General Bàsica i d'anglès. Per altra banda, aquest local l'han cedit al club d'esplai del barri, el

Can Weyler

Mirall de Sant Pere, que funciona des de 1993. Té una cinquantena d'al·lots i organitza tota una sèrie d'activitats, com tallers diversos, excursions, etc...

Com a entitat esportiva destaca el Club Petanca Puig de Sant Pere, fundat fa aproximadament tres anys i que du a terme les seves activitats a les instal·lacions municipals de la plaça de la Porta de Santa Catalina. El responsable és Felipe Martínez i integren el club dotze persones de la barriada.

L'Associació per a la Revitalització dels Centres Antics està situada al barri de la Llonja-Born, encara que el seu àmbit d'actuació arriba a tot Mallorca.

Fundada l'any 1987, és presidida per Mercè Truysols i la integren 669 socis. Té el local a can Weyler, al carrer de la Pau.

Les seves activitats són la denúncia a l'opinió pública i a les institucions dels nombrosos atemptats amb què els especuladors, els interessos particulars i la incultura fan minvar, dia a dia, el patrimoni històric, artístic i arquitectònic de la nostra illa; la investigació dels valors patrimonials històrico-artístics i la catalogació del patrimoni cultural de Mallorca, i finalment la difusió del llegat artístic, cultural i arquitectònic dels pobles i de Palma, a més de la publicació dels *Quaderns d'AR-CA*, sobre temes concrets referits a cases, barris o d'altres d'interès històrico-artístic de Mallorca.

Gabriel Barceló

Els Barris de **Palma**

Revisió del Pla general d'ordenació urbana i d'actuacions urbanístiques

Proper fascicle:

Hostalets i Son Fortesa

Imatges dels Hostalets i Son Fortesa.

Ajuntament de Palma